

הלכות תערובות

שיעור

הערות וביאורים

דבר שיש לו מתירים

א. איתא בברייתא בגמ' ביצה ג:, אחד ביצה שנולדה בשבת ואחד ביצה שנולדה ביום טוב, וכו'. וספיקא אסורה. ואם נתערבה באלף, כולן אסורות, עכ"ל. ובגמ' שם איתא, בשלמא לרבה דאמר משום הכנה, הוי ספיקא דאורייתא, וכל ספיקא דאורייתא לחומרא. אלא לרב יוסף ולרבי יצחק, דאמרי משום גזרה, ספיקא דרבנן היא, וכל ספיקא דרבנן לקולא. סיפא אתאן לספק טרפה. אי הכי, אימא סיפא, נתערבה באלף כולן אסורות. אי אמרת בשלמא ספק יום טוב ספק חול, הוי דבר שיש לו מתירין, וכל דבר שיש לו מתירין, אפילו באלף לא בטיל. אלא אי אמרת ספק טרפה, דבר שאין לו מתירין היא, ותבטל ברובא, עכ"ל. ובדף ד. הגמ' מביאה למסקנה לתרץ קושיא זו דברי רב אשי ז"ל, רב אשי אמר, לעולם ספק יום טוב ספק חול הוי דבר שיש לו מתירין, וכל דבר שיש לו מתירין - אפילו בדרבנן לא בטיל, עכ"ל.

ופריש רש"י, אפילו בדרבנן - כגון ביצה, דגזרת פירות הנושרין היא, לא בטלה בתערובתה. וכי היכי דבבטולה מחמרין מהאי טעמא, בספקה נמי מחמרין מהאי טעמא, עכ"ל. כלומר רש"י מפרש שעל כרחק כשרב אשי אומר שדבר שיש לו מתירים אינו בטל, כדי לתרץ למה ספיקא לחומרא, על כרחק כוונתו שכמו שהדבר שיש לו מתירים אינו בטל הוא הדין ספיקא אסור. ולעיל מיניה, על ענין דבר שיש לו מתירים רש"י פירש ז"ל, שיש לו מתירין - שיכול לאכלו אחר יום טוב בהיתר גמור, עכ"ל.

שמעין מכאן שדבר שיש לו מתירים אינו בטל אפילו באלף, וגם ספיקא אסור. ורש"י נראה שמפרש הטעם שכיון שיכול לאכלו אחר יום טוב בהיתר גמור, למה יאכלנו עתה על סמך ביטול, או פסק דרבנן לקולא.

ב. במשנה בנדרים איתא ז"ל, שהנודר מן הדבר ונתערב באחר, אם יש בו כמות טעם אסור, עכ"ל. ומשמע שאילו אינו נותן טעם כגון שיש ששים כנגדו שפיר בטיל. והר"ן שם ד"ה וקשיא להו, מקשה אמאי בטל, הרי נדרים הוי דבר שיש לו מתירים כיון שמצוה לאיתשולי עליה. ומביא שם שהירושלמי הקשה קושיא זאת, ומתרץ שיש לחלק שבתערובת מין במינו אינו בטל, אבל בתערובת מין בשאינו מינו שפיר בטיל.

והר"ן מאריך שם טובא לבאר חילוק זה למה מחלקים בדבר שיש לו מתירים בן מין למינו ולבין מין בשאינו מינו. ועיקר דבריו, מצאנו שנחלקו החכמים ורבי יהודה אם מין במינו בטל או לא, רבי סבר שאינו בטל וחכמים סברו שבטל. ומפרש הר"ן שבאמת ביסוד הדבר אין מחלוקת ביניהם אלו כולי עלמא מודי שמין במינו אינו בטל, ומפרש הר"ן טעם יסוד הדבר ז"ל, שכל דבר שהוא דומה לחבירו אינו מחלישו ומבטלו אלא מעמידו ומחזקו, עכ"ל. ומבאר הר"ן שהמחלוקת ביניהם הוא רק דרבי יהודה אזיל בתר עצם הדבר והחכמים אזלו בתר איסורי. ז"ל, ומשום הכי סבירא ליה לר' יהודה בכולהו איסורי דמין במינו לא בטיל, ורבנן לא משמע להו הכי דמכל מקום מין במינו דאיסור והיתר אין דומין זה לזה כיון דחד אסור וחד שרי שאין ראוי לילך אחר דמיון בעצם, אלא אחר חילוקן באיסור והיתר, עכ"ל.

ולכן מפרש הר"ן ז"ל, ומשום הכי אמרין דבדבר שיש לו מתירין, נטו רבנן משום חומרא, לדרכי יהודה. דכיון שאין דבר זה חלוק מן ההיתר לגמרי באיסור והיתר, שהרי אף הוא סופו להיות ניתר כמוהו, אמרין שאינו בטל במינו. דאי הכי הוה דמו טובא, חדא שהן שוין במין, ועוד שאינן חלוקים לגמרי באיסור והיתר. ומשום הכי לא בטיל אלא בשאינו מינו, כדי שאותו חילוק שיש בין מינו לשאינו מינו, ישלים אותו שווי שניתוסף כאן משום דבר שיש לו מתירין. לפי שהחילוק שבין המינין

סיבת הביטול, והשווי נותן שלא יהו בטלין. הלכך כל שהוא אסור עכשיו ואינו חסר מן איסורו אלא שעתיד להיות נותר לאחר זמן, אותו חסרון של איסור כיון שהוא מועט ראוי הוא שישלימנו אותו חילוק שיש בין מינו לשאינו מינו, עכ"ל.

היוצא שממשנה דנדרים זו לומדים שהא דדבר שיש לו מתירים אינו בטל, הוא דוקא במין במינו, אבל במין בשאינו מינו שפיר בטיל, כך העלה הר"ן. וכן יבואר לקמן שכך הוא שיטת רוב הראשונים וכן פסקו הטור והשו"ע ביו"ד סימן ק"ב סעיף א'.

ג. איתא במשנה ביצה דף לז., האשה ששאלה מחברתה תבלין ומים ומלח לעיסתה, הרי אלו כרגלי שתיהן. ובגמ' שם דף לח. הקשו האמוראים, אמאי? ולבטיל מים ומלח לגבי עיסה. ומסקת הגמ' לתרץ זאת בדף לט. בתירוצו של רב אשי, ורב אשי אמר, משום דהוי ליה דבר שיש לו מתירין, וכל דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל.

והקשה התוס' שם ד"ה משום דהוי ז"ל, ואם תאמר והא [פרישית] לעיל דלא שייך דבר שיש לו מתירין אלא במין במינו. וי"ל, דאין הכי נמי דלא אמרינן ליה אלא במין במינו, והכא גבי תחומין שאני דחמירי כאילו הוי מין במינו בעלמא כיון דממונא הוא. ועי"ל, דכיון דהעיסה אינה נלושה אלא ע"י המים והקדרה נתקנה בשביל התבלין אם כן כשערב זה בזה הוי כאילו מין אחד, עכ"ל.

והר"ן בנדרים שם תירץ על פי מהלכו הנ"ל ז"ל, כשיש לו עכשיו היתר, כי ההיא דפ' משילין, שאף מים ומלח מותרין עכשיו במקום שרגלי שתיהן שוין בה, הרי נתקרב הרבה היתר של עיסה למים ומלח, שאף עכשיו שניהן מותרין. וכיון שהיתרן קרוב, אי אפשר לחילוק שיש בין מינו לשאינו מינו שישלימנו. דהא הש"ס לרבנן חילוק דהיתר ואיסור עדיף להו מחילוק דמינו ושאינו מינו, דבה הוא דפליגי עליה דר' יהודה, וכו', עכ"ל.

ד. ברי"ף חולין לב. מביא מחלוקת רב ולוי אי ריחא מילתא או לאו מילתא, ופסיק כלוי דלאו מילתא. ואחר כך מסיק לפרש שאע"פ כן הלכה כרב כהנא שפת שצלאו בהדי צלי אסור לאוכלו בכותח. ז"ל, והא דתני רב כהנא פת שאפאה עם הצלי אסורה לאכלה בכותח, וההיא ביניתא דאיטוויא בהדי בישרא ואסרה רבא מפרזיקיא למיכלה בכותחא לאו כרב אסרי בלחוד אלא אפי' כלוי אסירי למיכלינהו בכותחא, עכ"ל. והרי"ף כותב שני טעמים לפרש זאת, חדא דהוא כלתחלה, ולוי רק בדיעבד התיר. ועוד כותב הרי"ף ז"ל, ועוד דהאי פת שאפאה עם הצלי, כיון דשריא בלחוד בלא כותחא, הויא לה כדבר שיש לו מתירין, וכל דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל. וכל דבר שהוא אחד באלף כריחא בעלמא הוא, ואפ"ה באלף לא בטיל, הואיל ויש לו מתירין, והאי פת נמי הכין הוא ולא משום דסבירא לן כרב, עכ"ל.

(1) והר"ן בנדרים שם מביא שהקשו על הרי"ף איך השווה דינו של הפת שאפאו עם הצלי לדין דבר שיש לו מתירים הרי הוי מין בשאינו מינו, ובענין זה שפיר בטיל. ותירץ הר"ן על פי מהלכו, ז"ל, ולי נראין דברי הרב אלפסי ז"ל דכי תנן הכא דדבר שיש לו מתירין בשאינו מינו בטיל הני מילי כל שאסור עכשיו ועתיד להיות נותר אחר זמן כנדרים, וכו' (שוב מביא כל שיטתו וביאורו בגמ' דרב אשי שמפרש שהעיסה כרגלי שניהם משום דבר שיש לו מתירים.) [ואחר כך מסיק], ופת שאפאה עם הצלי בתנור להא דמיא, שאף עכשיו יש לה היתר לאכלה שלא בכותח, הלכך בדין הוא דאפי' בשאינו מינו לא בטיל, עכ"ל.

(2) אמנם הר"ן בחולין (על הרי"ף שם לב. ד"ה והא דתני) חזר בו ממה שתירץ דברי הרי"ף בהכי, וז"ל, [מתחיל בהקושיא על הרי"ף דהפת הוי אינו מינו דצלי] ועוד דכשאמרו דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל, לא אמרו אלא במינו, אבל שלא במינו בטל כשאר האיסורין בנותן טעם, וכו'. אלא שיש לי תירוץ בקושיא זו, וכתבתיו במסכת נדרים בפרק הנודר מן המבושל [דף נב א] בס"ד. [דהיינו מה שתירץ שם שיש לחלק בין מה שהוא מותר עכשיו, ולבין מה שמותר רק אחר זמן.] ומיהו אכתי לא נהירא דהא אשכחן בבשר בחלב דמותר כל היכא דליכא נותן טעם. דהא אמרינן דדגים שעלו בקערה שנתבשל בה בשר שמותר לאכול בכותח משום דהוה ליה נ"ט בר נ"ט, ולא אסרינן ליה משום דבר שיש לו מתירין, מפני שאפשר לאכול הדגים בלא כותח. אלמא לא חשיב דבר שיש לו מתירין כיון שנאסר עם כותח לעולם. דלא מיקרי דבר שיש לו מתירין אלא כשיש היתר אחר איסורו לגמרי, כביצה שנולדה ביום טוב, עכ"ל.

מבואר שהר"ן מביא ראיה מהדין של נ"ט בר נ"ט דקיי"ל שמותר לאוכלו בכותח, שעל כרחק לא נחשב בשר בחלב כדבר שיש לו מתירין. דאי הכי גם בנ"ט בר נ"ט נימא דהוי כמו טעם משהו וכיון שיש לו היתר עכשיו לאוכלו במלח, שפיר הוי דבר שיש לו מתירין ולא בטל אותו טעם בשר הנבלע בדג. אלא על כרחק ממה שמותר לאוכלו עם בשר מוכח שלא נחשב לדבר שיש לו מתירין. ופירש הר"ן הטעם מפני שאין לו היתר לאחר זמן. אלא מה שמותר עכשיו תמיד מותר ומה שאסור עכשיו תמיד אסור.

(א) אמנם אף שחזר בו הר"ן בתירוץו לתרץ שיטת הרי"ף במאי דסבר שהפת שנצלה עם בשר נחשב כדבר שיש לו מתירין, משמעות דבריו שלא חזר בו בעיקר דבריו במה דסבר ביסוד ההסבר לחלק בין מין במינו למין שאינו מינו. וגם לא חזר בו ממה שפירש על פי מהלכו תירוץו של רב אשי לגבי העיסה שמעורב בו מלח ומים של חברתה. אלא כל מה דחזר בו הר"ן הוא במה שתירץ דברי הרי"ף לענין בשר בחלב בהכי, שלמסקנא מודה שאין זה דמיון נכון, כיון שאין היתר בא אחר זמן. אבל למה דתירץ דברי רב אשי לגבי עיסה, שפיר סבר הכי אף למסקנא, דכיון שאף ביום טוב הוי היתר כרגלי שניהם, שפיר נחשב לדבר שיש לו מתירין. ואף שהוא מין בשאינו מינו, ששם ההיתר בא אחר זמן, שאחר יום טוב שוב מותר להוליכו חוץ לתחום.

(ב) והכי מוכח ממה שהפוסקים הביאו שיטת הר"ן ביו"ד שם, לפרש החילוק שבין מין למינו למין שאינו מינו. ז"ל הט"ז ס"ק ה', הטעם כתבתי לעיל סי' ק"א סעיף ו' בשם הת"ח, לפי שאין ההיתר אח"כ נקרא על האיסור אלא על התערובת שנאסר והוא אינו מינו של האיסור, ואין טעם זה מספיק כל כך. ותמיהני למה לא כתב דברי הר"ן בזה פרק הנודר מן המבושל, וכו' [ומביא עיקר הסבר הר"ן, ומסיק], והוא נכון מאד, עכ"ל. וגם הפרי מגדים לא ערער עליו שלהכי לא הביא התורת חטאת דברי הר"ן מאחר שחזר בו הר"ן מפירושו.

(ג) נמצא שכל מה שחזר בו הר"ן הוא ממה שדחה בסוף דבריו בנדרים עוד קושיא שהקשו על הרי"ף. ז"ל, עוד ראיתי שהקשו עליו מדאמרינן בסוף פרק הערל, גבי חתיכה של חטאת שנתערבה במאה חתיכות של חולין, לא תעלה. וקא יהיב רב אשי טעמא התם משום דהוה ליה דבר שיש לו מתירין, וכל דבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטיל. ואסיקנא התם דהא דרב אשי בדותא היא, ולמאן אי לכהן מישראל שרי, אי לישראל לעולם אסור, אלא דהא דרב אשי בדותא היא. אלמא לא מיקרי דבר שיש לו מתירין אלא מאי דאסיר האידנא ולבתר זימנא שרי. אבל האי פיתא בהדי בשרא לעולם שרי, ואי בכותחא

לעולם אסור, ולא מיקרי דבר שיש לו מתירין כמסקנא דהתם. ומיתחזי לי דהא דפרכינן עליה מיהא ודאי בדותא היא, דהתם הכי קאמרינן דכיון לישראל לעולם אסור, למה נחמיר אצל ישראל מפני היתרו של כהן, אינו בדין. אבל פת שאפאה עם הצלי בתנור, כיון שיש לו ולכל אדם היתר בה עכשיו, ראוי להחמיר בבטולה, ודבר פשוט הוא, עכ"ל.

(1) ואף שכתב שם הר"ן שדבר פשוט הוא ודחה קושיית המקשים מהתם לגמרי, לבסוף בחולין על כרחו הודה להם. שאף שסבר שיש סברא פשוטה ונכונה לחלק ביניהם, דשאני היכא שהוא אסור לישראל לעולם, מהיכא שהוא מותר לישראל ורק שהוא מותר בדרך מצומצם, ולא יבוא לו היתר אחר כך. על כרחו לבסוף הודה להם שאין לחלק בהכי, מהראיה שלו מדינו של נ"ט בר נ"ט, שכנ"ל גם שם יש לו היתר מצומצם ולא יבוא עוד היתר אחר כך, ולא נחשב לדבר שיש לו מתירים. על כרחך כמו שסברו להוכיח מהגמ' יבמות שאין נחשב לדבר שיש לו מתירים אם לא יבוא היתר אחר כך.

(2) אלא שאני תמה על הר"ן, שכיון שסבר כסברא פשוטה למה דדחה ראייתם, ששאני גם כהן וישראל, שלישאל אסור בכל ענין, מה שאין כן היכא שאף לישראל יש היתר עכשיו לאוכלו. אם כן למה חזר בו מהראיה דנ"ט בר נ"ט, שאף ששם על כרחך לא הוי דבר שיש לו מתירים, בפשיטות יש לחלק בין איסור בשר בחלב לשאר איסורים. שכיון שהדג בלע רק טעם קלוש של בשר, לא הוי אותו טעם קלוש מספיק טעם שיעשה איסור בשר בחלב, ולכן מותר לאוכלו בכותח. ולא שייך לדבר שיש לו מתירים כלל, שאין כאן איסור עדיין, אלא כולו היתר הוא. והוה ליה להר"ן לחזור בו רק ממה שסבר שאפשר לתרץ שיטת הרי"ף במהלכו, דשפיר איכא להוכיח מדינו של נ"ט בר נ"ט שהלחם שנצלה בצלי לא הוי דבר שיש לו מתירים. והוא כנ"ל שכיון שעדיין כולו היתר הוא, מה שייך דבר שיש לו מתירים, הרי אין כאן איסור, וגם אינו יכול לבוא לידי איסור, שנאמר תאכלנו בהיתר. אבל לעולם היכא שיש כאן איסור, ואף שהוא לעולם יעמוד באיסור, היכא שיש גם היתר מצומצם שפיר איכא למימר שנחשב לדבר שיש לו מתירים. ואינו דומה למה שהגמ' דוחה דברי רב אשי לגבי הישראל, דשאני התם שאין שום היתר לישראל כלל.

ואף שודאי מודינא שעל כרחך הרי"ף לא סבירא לי הכי, אלא סבר ששפיר יש לדמות גם איסור בשר בחלב לשאר איסורים. ואף שאכתי כולו היתר הוא, עדיין כיון שאם יתערב במין השני הוי איסור, והוא יכול לאכלו בענין שלא יתערב שפיר חשיב ליה לדבר שיש לו מתירים, עד שנאמר שאין המשהו בשר בטל, ולכן אסור לערבו בחלב. ולכן ודאי איכא למימר שבהא הר"ן סבר כוותיה. אכתי מקום תמיהתי הוא, כיון שהר"ן כתב בסוף דבריו בנדרים כסברא פשוטה לדחות דברי המקשים, במאי דסבירא ליה שהוא סברא פשוטה, ומאחר שעל כרחו הוצרך לחזור במשהו, מהוכחתו מנ"ט בר נ"ט. לא היה צריך לחזור בו באף אחד מהבנותיו ביסוד הלכות דבר שיש לו מתירים. היה די לו לחזור בו בדמיון דבר שיש לו מתירים במה שהוא היתר עכשיו, וגם אי אפשר לבוא לידי איסור.

(3) אלא שבאמת שאלה זו אם יש לדמות תערובות בשר בהיתר או חלב בהיתר לענין דבר שיש לו מתירים, מאחר שיש לו היתר לאוכלו בלחוד או כמין טעם הנבלע בו, לולי שדוחים הדמיון מחמת שאין היתר בה אחר זמן. איכא למילף ממה שנתבאר בפוסקים לענין ביטול איסור לכתחלה בבשר בחלב. שהרמ"א בסימן צ"ט סעיף ו' פסק ז"ל, כזית חלב שנפל למים ונתבטל בס', ואח"כ נפל מן המים לקדירה

של בשר, מותר, אף על פי שאין בבשר ס' נגד החלב, שהרי נתבטל במים, עכ"ל וכתב הש"ך שם ס"ק כ"ב ז"ל, ובת"ח כלל פ"ה די"א כ' דאפילו לכתחלה מותר ליתן המים לקדרה של בשר כיון דכבר נתבטל, וכו', עכ"ל. ופירש כוונתו הפרי מגדים שם, ומה שכתב הש"ך, לכתחלה, היינו ליתן לקדירה, אבל לערב החלב עם המים ליתן בבשר אסור, עכ"ל. דהיינו שמדייק הכי מלשון התורה חטאת שדוקא היתר לתת המים לבשר אחר שכבר נתבטל בו החלב, אבל לתת החלב למים לא.

הרי מבואר שסברו הפוסקים כדבר פשוט שאסור לכתחילה לערב החלב במים כדי לערבו בבשר, דנחשב כביטול איסור לכתחילה, ואף שאחר התערובות אכתי היתר בהיתר הוא ואף אחר התערובת לא יעשה איסור, אע"פ כן דימו ביטול החלב במים לביטול איסור לכתחלה. מבואר שסברו שאף שכל אחד היתר ולא יבוא לידי איסור עדיין נקרא האחד איסור כלפי חבריו. והוא הדין לכאורה שיסברו שנחשב כדבר שיש לו מתירים מה שיכול לאכול הדג או הלחם בלחוד או עם בשר, שכלפי אכילתו עם חלב, נחשב לאיסור כבר. ולדעתם שהוא דבר פשוט שפיר איכא למימר שכך גם היה פשוט לר"ן, ושפיר חזר בו ממה דסבר שהיכא דאיכא היתר מצומצם נחשב כדבר שיש לו מתירים, וחזר בו והודה כיון שאין עוד היתר שיבוא לא נחשב לדבר שיש לו מתירים.

4) ודין זה של הרמ"א שם למדו מהאיסור והיתר כלל כ"ד סעיף ח' והביא הש"ך שם בהמשך דבריו ז"ל, ואין להקשות אגוף הדין פשיטא, דהא כל איסור בטל בששים? י"ל, משום דלקמן סי' רצ"ט ס"ק א' נתבאר, דהיתר בהיתר לא שייך ביטול, קמ"ל, דהכא לא אמרינן הכי, וע"ש. וכן הוא באו"ה כלל כ"ד ד"ח, שמעינן דהיתר בהיתר מיהא בטל, ואם נפל חלב למים כו', עכ"ל. וז"ל האיסור והיתר, גם שמעינן מהג"ה דשם וכו', דהיתר בהיתר מיהא בטל. ועוד ראייה מחמץ קודם זמנו דבטל. וא"כ אם נפל כבר לס' רביעיות של מים, רביעית של חלב, ונפל ליורה של בשר, אפילו ס' נגד המדומע א"צ, דכבר נתבטל טעמא לגמרי, והוי כשאר כל דבר שנתבטל, וכו', עכ"ל.

וברע"א בהגהותיו על הש"ך שם הקשה עליו ז"ל, זה תמוה דהא אדרבה דהתם איתא דצמר גמלים וצמר רחלים שערבן זה בזה אם הרוב גמלים בטל הצמר רחלים ומותר לתפרו בפשתן, עכ"ל. והפרי מגדים של הרי"ף כתב ז"ל, עש"ך, והם דברים פשוטים דלא דמי לשעטנז דשניהם היתר ואחד מחזק חבירו כו', עכ"ל. ונראה שכוונתו שזה באמת כוונת הש"ך, שהחידוש הוא כמו שפירש הש"ך ברצ"ט, שיש לחלק בין ביטול החוטי צמר או פשתן בתוך חוטים אחרים ששם בטל, כיון ששם נתבטל הצמר קודם התערבותו בפשתן. אבל אחר שכבר נעשה חוט צמר, שוב אינו בטל ברוב חוטי פשתן בנארגו ביחד, שכל שהוא היתר והיתר והתערובת הוא האסור, לא שייך עוד ביטול ברוב, כיון שכך הוא האיסור בהתערבותם ביחד, אבל אם נתבטל קודם שנתערב במין האוסרו, כבר בטל הוא ושוב לא יעשה איסור. וזה כוונת הש"ך שזה מה שקמ"ל הרמ"א כאן, (והוא מהאיסור והיתר), שאף שמצאנו ברצ"ט שאין היתר בטל בהיתר, הוא דוקא בענין הנ"ל שהצירוף הוא העושה האיסור. אבל בלאו הכי שפיר מתבטל היתר אחד בהיתר חבירו, וזה כוונת הפרי מגדים דלא דמי לשעטנז דשניהם היתר ואחד מחזק חבירו. ובאמת צ"ע לי מה הוה קשה ליה לרע"א והרי דבר גדול חידש לן האיסור והיתר, ודלא כר"ן בנדרים שעכ"פ לא ס"ל כהאיסור והיתר בהא, שהרי הוא כתב שלחכמים היתר בהיתר הוי מין במינו ואינו בטל וכנ"ל. ובעזר"ה נחזור לזה בפירוש שיטתו למעשה לקמן.

(5) והרע"א שם ממשיך בחידוש אחר שמחדש לנו הרמ"א בדין זה של ביטול החלב במים, שהוא דלא כשיטת הרי"ף שמבארו הר"ן הנ"ל בצלית לחם עם צלי. ז"ל, אבל באמת בפשוטו לק"מ, דודאי הוי חדוש דין, דהא למ"ש הר"ן (נדרים דף נ"ב) דדשיל"מ מיד, אפילו מבשא"מ לא בטל, וא"כ אם נתערב חלב במים אסור לערבו עם בשר. לזה הוצרך האו"ה להשמיענו דבטל. וכן נראה לדינא דעת המחבר (רס"י צ"ה). אבל עכ"פ להרי"ף קם הדין דאסור לערבו עם בשר. ולהרי"ף קשה לי איך יתרץ מתני' דכלאים דצמר גמלים וצמר רחלים, והא התם הוי גם כן היתר בהיתר דיכול לתפרו שלא בפשתן ואעפ"כ בטל וצ"ע, עכ"ל.

מבואר כוונתו שכאן שהוא מותר עכשיו לשתות המים עם חלב, לפי הר"ן בנדרים נחשב לדבר שיש לו מתירים, ובכי האי גוונא אף באינו מינו אסור. וזהו חידושו של הרמ"א כאן לומר דלא פוסקים הכי, כיון שזה רק לשיטת הרי"ף, אלא פוסקים כמו הר"ן אחר החזרה, שלא נחשב לדבר שיש לו מתירים כיון שאין היתר לאחר זמן לאיסורו. ולזה מביא שכך משמע שפסק השו"ע ריש סימן צ"ה, ששם נפסק דגם שעלו בקערה מותר לאוכלם לכתחלה בכותח, ולא רק אם נתערבו כבר בכותח שאינם אסורים בדיעבד.

ונשאר בקושיא על שיטת הרי"ף איך יתרץ הראיה מצמר רחלים וגמלים, שמשמע שם דשפיר בטיל, ולא נחשב לדבר שיש לו מתירים, אף שיכול לארגו בלי פשתן.

(6) גם הפרי מגדים שם מביא שיש חידוש על פי הר"ן הנ"ל ז"ל, ולהר"ן בנדרים [נב א] בדבר שיש לו מתירין, עיין סימן ק"א [ט"ז סק"ב], [וסימן] ק"ב [ט"ז סק"ה], אתי שפיר. דאשמעין היתר בהיתר במינו לא בטל, ובאינו מינו בטל, עכ"ל. לכאורה כוונתו אחרת מהרע"א, שהוא בא לדמות דינו של הר"ן לגבי דבר שיש לו מתירים, לדין ביטול היתר בהיתר דעלמא. ואף שבודאי כמו שנתבאר כאן לא פוסקים כהרי"ף, ולא נחשב חלב במים כדבר שיש לו מתירים, כיון שאין היתר לאסור אחר זמן. אבל מזה שחילק הר"ן בנדרים בין ביטול מין במינו למין בשאינו מינו לענין דברי שיש לו מתירים שהוא קרוב להיתר בהיתר. הוא הדין שיש לומר הכי בעלמא שהיכא שמדובר בביטול היתר בהיתר, רק מין בשאינו מינו בטל, ולא מין במינו.

ודבריו צ"ע לכאורה, דעד כאן לא אמר הר"ן שם שיש לחלק אליבא דחכמים בין מין במינו למין שאינו מינו, אלא היכא דהוי דבר שיש לו מתירים, כיון שהוא קרוב להיתר והיתר שאינו בטל לשי' חכמים, לחומרא אמרו שלא יתבטל, וזה דוקא במין במינו, שהם שווים בעצמותם, אבל במין בשאינו מינו, דשונים בעצמותם וגם שונים שזה איסור עכשיו וזה היתר, שפיר בטל. אבל היכא שהוא היתר ממש, לכאורה שיטת החכמים אליבא דהר"ן בנדרים שם דלא בטל כלל, אף מין בשאינו מינו. שזה שיטתם שהולכים אחר השינוי בהיתר ואיסור, ולא אחר השינוי בעצמותם. וא"כ תק' איך כתב כאן הפרי מגדים שבהיתר בהיתר שיטת הר"ן שיש לחלק בין מין בינו למין שאינו מינו.

(ד) ונמצא שיש לנו קושיא על שיטת הר"ן בנדרים שהאריך כנ"ל לבאר שהחכמים סברו דהיתר בהיתר אינו בטל, דסברי שזה הוא המין במינו שהתורה חידשה שאינו בטל. שכן"ל הש"ך ועוד למדו מהדין שצמר גמלים מבטל צמר רחלים, שהיתר בהיתר בטל. ובאמת הר"ן עצמו לא היה ברירא להלכה דין זה, שבשו"ת הר"ן סימן נ"ז, (הביאו הדרכי משה או"ח סי' תנ"ג), נסתפק בדבר מחמת קושיא הנ"ל. ז"ל הר"ן שם, ולענין אם

מותר לטחון כאחת החטים המבוקעות עם אותן שאינן מבוקעות, אם יש לחוש לזה מפני שאין מבטלין איסור לכתחלה. [מביא מחלוקת הראשונים אם האיסור לבטל איסור לכתחלה הוא מדאורייתא או מדרבנן. ומביא שלהראב"ד הוא דאורייתא], ומ"מ אפילו לדבריו במבטלו בעודו היתר לא שמענו שיהא אסור כל שנתבטל בזמן היתרו. אבל יש בכאן שתי ספקות, האחת, שנוכל לומר שאין היתר מתבטל בהיתר, משום דבפרק בתרא דע"ז מוכח דהיתרא לגו איסורא לא בטיל. וטעמא דמלתא, לפי שאין ההיתר עשוי להתבטל, והכא נמי בזמן היתרו יש לדון ולומר שאינו מתבטל, מתי מתבטל לאחר איסורו, ונמצא זה מבטל איסור לכתחלה. והספק השני, דדלמא כי אמרינן דלפני זמנו בששים, ה"מ לאכלו קודם הפסח, משש שעות ולמעלה אבל לאכלו בתוך הפסח, איכא למימר שאעפ"י שנתבטל קודם הפסח בתוך הפסח הוא חוזר ונעור. ושתי ספקות אלו מתבררות מדתנן בפרק בתרא דכלאים, צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן זה בזה, אם רוב מהגמלים מותר, ואם רוב מהרחלים אסור, [מחצה למחצה אסור, וכן הפשתן והקנבוס שטרפן זה בזה, כלומר אסור], ומותר לערב עמהן צמר ופשתים. ומהא שמעינן שהיתר בהיתר מתבטל, ושמכיון שנתבטל שוב אינו חוזר ונעור.

ולפיכך נראה לי להלכה שכיון שאין באותן חטים המבוקעות אחד מששים שמותר לטחון הכל קודם ארבעה עשר ולאכול, אבל למעשה לא מלאני לבי להקל בכך, אלא בררו אותן והסירו אותם המבוקעות והשאר מותר. ולענין חטין שבבתיכם נראה שמותר לטחון קודם הפסח ולשהותן בפסח אבל לא לאכלן עכ"ל.

נראה מזה שהר"ן להלכה באמת היה נוטה דעתו שבאמת היתר בהיתר בטל הוא, ומהראיה מצמר רחלים וצמר גמלים. אבל למעשה לא רצה לסמוך על זה, ומאוד יתכן שהוא מפני ספיקותיו לעיל, דילמא אין היתר מבטל היתר.

(1) וכאן אחזור לקושייתי הקודמת, אמאי חזר בו הר"ן ממאי דסבר כסברא פשוטה שאף שלא יבוא זמן היתר לאיסור, כל שעכשיו מותר בענין מצומצם להנות האיסור, נחשב לדבר שיש לו מתירים, ואין לסמוך על הביטול ליהנות ממנו בכל ענין. אבל חזר בו מהראיה שהביא מדינו של נ"ט בר נ"ט ששם מותר לאוכלו בכותח ואף שאפשר לאכלו לבד או עם בשר. ולכן הודה לחולקים על הרי"ף, שאין זה נחשב לדבר שיש לו מתירים כיון שלא יבוא היתר אחר כך. והקשיתי אמאי לא תירץ בפשיטות שבבשר בחלב הכל היתר הוא ולכן לא שייך ביטול אסור לכתחלה. ולעיל תירצנו על פי מה שמצאנו בפוסקים שהשוו דינו של ביטול חלב במים על מנת ליתן לבשר, לביטול איסור לכתחלה. אם כן מצאנו שכלפי בשר חלב נחשב כאיסור, והוא הדין לגבי דבר שיש לו מתירים. אמנם בר"ן בשו"ת משמע שסבירא ליה דשפיר איכא לחלק בזה בין היתר לאיסור. ולכן כתב שלא מצאנו שיש איסור לבטל חמץ קודם הפסח. אם כן חוזר תמיהתי עליו אמאי חזר בו ממאי דס"ל שהיתר מצומצם נחשב לדבר שיש לו מתירים, מהראיה של נ"ט בר נ"ט, היה לו לחלק דשאני התם שאין כאן איסור, וכמו שחילק לענין איסור לבטל איסור לכתחלה.

ואף אם נחלק כדחילקו הפוסקים, ונתבאר באורך במקום אחר, בין היכא שאינו מתכוין לבטל האיסור, ורק אז מקילים אף בהיתר, אבל במתכוין לבטל כדי לאכלו באיסור אף בהיתר אסור, ואפשר שהר"ן היה מודה לזה. מכל מקום מדכתב הר"ן בפשיטות שלא מצאנו איסור לגבי היתר, גם היה יכול לתרץ הקושיא מנ"ט בר נ"ט הכי, שלא מצאנו בהיתר שיחשב לדבר שיש לו מתירים.

(2) ולענין עיקר הראיה מצמר גמלים ומצמר רחלים, אי הוא ראיה מוכרחת שהיתר בהיתר בטל או לא. לכאורה על כרחך אינו מוכרחת ממה שסבירא לר"ן בנדרים שהיתר בהיתר אינו בטל, וכן ממה שלא רצה לסמוך על מה שפסק בזה לגבי חמץ. ועיין ערוך השולחן סימן צ"ט סעיף מ"ה, שכתב לחלק שאין זה נחשב לביטול איסור, אלא זה מונע שיחשב שנתחבר הצמר ופשתים ביחד. וזה דומיא למאי דביארו הפוסקים לגבי בשר בחלב. ששם בודאי אף אי נאמר שאין היתר מבטל היתר, לא איכפת לן שכיון שדרך בישול אסורה תורה, אם כן כשכבר נתבטל טעם החלב במים שוב לא יתן טעם בתוך הבשר. וכבר הקשה כן הפרי מגדים על הש"ך שם, אמאי צריך לבוא לידי דין זה של ביטול היתר בהיתר, תיפוק ליה שאינו נותן טעם כשיתבטלו, וז"ל, ומ"מ קשה פשיטא דאי נמי דלא בטל היתר בהיתר אפילו הכי עכשיו בטל הוא ויש בילה, עכ"ל. ולדינא אם היתר מבטל היתר, הערוך השולחן נשאר שם בצ"ע, וכבר דנו בזה הפוסקים הרבה.